

Отримано: 02 січня 2018 р.

Прорецензовано: 12 січня 2018 р.

Прийнято до друку: 22 січня 2018 р.

e-mail: alla.atamanenko@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-232-241

Атаманенко А. Роль Любомира Винара у дослідженні постаті Олега Кандиби (О. Ольжича) / А. Атаманенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». – Острог, 2018. – Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. – С. 232–241.

УДК 930.1:929

Алла Атаманенко

**РОЛЬ ЛЮБОМИРА ВИНАРА У ДОСЛІДЖЕННІ ПОСТАТІ
ОЛЕГА КАНДИБИ (О. ОЛЬЖИЧА)**

Стаття присвячена вивченню ролі проф. Л. Винара як автора наукових досліджень та організатора збирання й публікації документальних та нарративних джерел кандибознавства на сторінках журналу Українського історичного товариства «Український історик». Ці публікації зробили дослідження систематичними. Л. Винар на основі нових архівних матеріалів уточнив біографію, а також разом з колегами по товариству опублікував низку джерел і досліджень О. Кандиби та праці про нього.

Ключові слова: Л. Винар, О. Кандиба, кандибознавство, «Український історик».

Алла Атаманенко

**РОЛЬ ЛЮБОМИРА ВИНАРА В ИЗУЧЕНИИ ЛИЧНОСТИ
ОЛЕГА КАНДЫБЫ (О. ОЛЬЖИЧА)**

Статья посвящена изучению роли проф. Л. Вынара как автора научных исследований, так и организатора собирания и публикации документальных и нарративных источников кандыбоведения на страницах журнала Украинского исторического общества «Украинский историк». Эти публикации сделали исследование систематическими. Л. Вынар на основании новых архивных материалов уточнил биографию, вместе с коллегами по обществу опубликовал ряд источников и исследований О. Кандыбы, а также работы о нем.

Ключевые слова: Л. Вынар, О. Кандыба, кандыбоведение, «Украинский историк».

Alla Atamanenko

**L. WYNAR'S ROLE IN THE STUDY OF THE FIGURE
OF OLEH KANDYBA (O. OLZHYCH)**

In 2017, it was the 110th anniversary of the famous Ukrainian poet, public-political figure and scientist-archaeologist O. Olzhych (Oleh Kandyba, 1907–1944) and 85th anniversary of the famous Ukrainian school and public figure L. Wynar (1932–2017).

The article is dedicated to the study of prof. L. Wynar's role in the research of O. Olzhych as an author of scholarly studies and the organizer of the collection and publication of documentary and narrative sources of Kandyba studies in the pages of the Ukrainian Historical Association's journal "The Ukrainian Historian". Olzhych's activities has drawn the attention of scholars and public figures of the Ukrainian emigration, but it was the publications in "The Ukrainian Historian" that made the study systematic. At the same time, not only was the scientific archeological work of O. Kandyba studied, but also his contribution to the development of literature and socio-political activities. Based on the new archival materials L. Wynar, along with his associates, made Kandyba's biography more specific, and published a number of sources and studies on O. Kandyba, as well as articles about him.

Key words: L. Wynar, O. Kandyba, Kandyba studies, "The Ukrainian Historian".

Минулий 2017 р. позначений двома ювілеями – 110-літтям з дня народження видатного українського поета, археолога, громадсько-політичного діяча Олега Олександровича Кандиби (1907–1944) та 85-літтям визначного українського дослідника й організатора науки проф. Любомира Романа Винара (1932–2017). Це – ювілеї людей, що не були знайомими між собою, але були близькими за духом, світоглядом, вірою в Україну. О. Кандиба мав великий вплив на формування національно-

го світогляду і наукових зацікавлень Л. Винара [15, с. 9], як і багатьох представників його покоління.

Л. Винар у світі знаний як визначний український та американський вчений, автор численних і різнопланових наукових досліджень, засновник та багатолітній редактор єдиного на Заході україномовного історичного журналу «Український історик», американського журналу етнічних студій «Ethnic forum», ініціатор і президент заснованого у 1965 р. Українського історичного товариства (далі – УІТ). Він був членом кількох провідних українських та американських наукових установ. Протягом життя вчений проявив надзвичайні організаторські здібності та енергію в українських, американських та європейських наукових інституціях, став ініціатором і, часто, безпосереднім реалізатором різноманітних наукових, видавничих та організаційних проектів, організатором численних наукових конференцій в Європі, Америці, Канаді, а зі здобуттям незалежності – в Україні.

Про Любомира Р. Винара сьогодні написано багато досліджень, які присвячені висвітленню його біографії, різних аспектів наукової творчості, організаційної і редакторської діяльності [34; 13; 14; 28; 33; 28 та ін.], захищено кандидатську дисертацію. Втім, лише у дослідженні її автора А. Хеленюк, присвяченому історіографічній біографістиці в творчості вченого, стисло розглядається вивчення ним постаті О. Кандиби [45, с. 153-154] Авторка погодилась із запропонованою Л. Винаром періодизацією наукової діяльності дослідника, розглянула джерельну базу досліджень з кандибознавства та відзначила встановлення нових фактів біографії. Неодноразово спиралися на дослідження Л. Винара у статтях про археологічні здобутки О. Кандиби Д. Павлів [40; 41; 42], Л. Костюк [30] та ін. Згадка про з'ясування вченим факту знайомства О. Кандиби з керівником Американської школи передісторичних досліджень (АШПД, American School of Prehistoric Research) др. Владіміром Фюксом та інша інформація, вперше подана Л. Винарем, є в монографії М. Відейка та С. Кота «Наукова спадщина Олега Ольжича», виданої у 2008 р. в Києві [26, с. 138]. Підкреслено роль Л. Винара в осягненні феномена О. Ольжича-Кандиби й у вступі упорядника та керівника проекту – збірки «О. Ольжич: Ін memoіам: Спогади, статті» – О. Кучерука [31, с. 5]. В книзі було передруковано кілька праць вченого та низка опублікованих в журналі «Український історик» (далі – УІ) спогадів сучасників про О. Кандибу. УІТ та Національним університетом «Острозька академія» у тому ж 2008 р. було видано збірку досліджень Л. Винара «Олег Кандиба Ольжич: дослідження та джерела», в якій було зібрано найважливіші праці вченого, а також публікації джерел кандибознавства, частково – опубліковані на сторінках УІ [22]. У вміщеній у збірці біографічній статті про Л. Винара було також стисло розглянуто вивчення ним постаті О. Кандиби [12, с. 13–33].

Більшість дослідників відзначили значний внесок Л. Винара у вивчення біографії та діяльності О. Кандиби. Водночас, у попередніх дослідженнях (за винятком праць А. Хеленюк та А. Атаманенко) цей аспект наукової творчості вченого не став об'єктом спеціальної уваги. Тому метою статті є проаналізувати роль Л. Винара у дослідженні (як у працях, так і організаційно) постаті Олега Кандиби.

Народжений в інтелігентній родині галицьких освітян Л. Винар у підлітковому віці з батьками та старшим братом покинув батьківщину. Зацікавлення особистістю і творчістю Олега Кандиби (О. Ольжича) виникло у нього в роки т.зв. «таборового» періоду української еміграції в Європі. В цей час ідеї української державності, націоналізму були поширеними серед молоді. Не став винятком і Л. Винар. З книг прийшло зацікавлення поглядами О. Кандиби і Ю. Липи, які мали значний вплив на розвиток національного усвідомлення, формування зацікавлення історією [15, с. 9].

У студентські роки Л. Винар був активним у громадській діяльності. Сімнадцятирічним юнаком у таборі для переміщених осіб «Орлик» неподалік Берхтесгадену, а згодом у Мюнхені був членом студентського товариства «Січ», пізніше – Академічного товариства національного солідаризму «Зарево» (до якого входили також відомі сьогодні українські вчені та громадські діячі М. Антонович, А. Жуковський, старший брат Любомира економіст Б. Винар, літературознавець І. Жегуц, а також активні пізніше в націоналістичному русі М. Плав'юк, П. Дорожинський, засновник видавництва «Смолоскип» О. Зінкевич та ін.). В «Зареві» майбутній дослідник очолював спочатку його Літературну, пізніше – Історичну комісію. Більшість праць Л. Винара у цей період була пов'язана з вивченням українських письменників 20-х років, творчості літературознавця О. Грицаця, а також досить вдалими спробами у публіцистиці. У 1951 р. він був навіть обраний наймолодшим членом Управи Спілки українських журналістів у Мюнхені. В цей час його та його колег-студентів вже цікавили й ідеологічні праці О. Кандиби, Ю. Липи, Д. Донцова, М. Сціборського, В. Липинського та ін.

О. Кандиба (літературний псевдонім – О. Ольжич, політичний – Кардаш та ін.) для цього молодого покоління був «ідеалом революціонера і творця нових цінностей національної культури».

«Зарево» організовувало присвячені йому конференції та інші заходи. Під час «Святочного зібрання для вшанування сьомої річниці смерті Олега Ольжича-Кандиби», що відбулося в приміщенні Української економічної високої школи в Мюнхені 2 липня 1951 р. [11] Л. Винар виступив з доповіддю на тему «Героїчна концепція життя О. Ольжича», в якій окреслив світогляд і проаналізував ідеологічні та мистецькі твори [23, с. 64]. Вже тоді майбутній дослідник відзначив потребу започаткувати систематичне дослідження життя, діяльності і творчості О. Кандиби.

У 1952 р. Л. Винар збирав матеріали до збірника, присвяченого О. Ольжичеві, який мало видати «Зарево» [39, с. 163–164]. Вже тоді він уперше застосував методику звернень із питаннями або з проханням надіслати спогади до сучасників поета [39, с. 163]. Збірник, на жаль, так і не вийшов, але деякі матеріали пізніше були опубліковані в журналі «Зарева» «Розбудова держави».

Після навчання, як і О. Кандиба, у двох університетах (німецькому та українському) Л. Винар переїхав до США, де вивчав бібліотечну справу в американському університеті. Крім того, одержав магістерський, а згодом і докторський дипломи Українського вільного університету в Мюнхені. Він присвятив життя українській науці, викладаючи в американських університетах. На той час він все більше відходив від політичної діяльності, і його приваблювали різні наукові теми, серед яких одне з чільних місць посідала біографістика. Постаті, яким присвячені праці Л. Винара – відомі вчені найстаршого покоління: І. Франко, В. Антонович та колеги-сучасники, що належали до різних поколінь – старшого: Ю. Бойко, І. Борщак, Ю. Бачинський, Л. Биковський, Д. Дорошенко, М. Ждан, І. Крип'якевич, О. Оглоблин, Є. Онацький, Я. Пастернак, Н. Полонська-Василенко, М. Чубатий та середнього (представники якого були або ровесниками, або старшими на кілька років колегами) – М. Антонович, О. Баран, М. Брайчевський, О. Домбровський, А. Жуковський, М. Ковальський, Т. Мацьків, Т. Цюцюра та ін. Притримуючись засади про потребу збереження наукового доробку вчених діаспори, Л. Винар постійно закликав колег подавати до архіву УІ автобіографічну, біографічну та бібліографічну інформацію, збирав спогади про згаслих у тих, хто їх добре знав, праці вчених.

УІТ, зорганізоване у 1965 р. в США, стало видавцем заснованого у 1963 р. Л. Винаром журналу «Український історик». На сторінках видання друкувались різноматематичні дослідження та джерельні матеріали, присвячені подіям та провідним постатям української історії. Однією з таких став О. Кандиба – О. Ольжич. На той час одним із перших творчості О. Ольжича розпочав досліджувати член УІТ, керівник Українознавчої програми Іллінойського університету Д. Штогрин. Він став автором однієї з перших дисертацій, присвячених літературній творчості поета, підготував його бібліографію, яку пізніше з доповненнями та уточненнями опублікував у томах УІ за 1985 та 1986 рр. Крім того, у 1985 р. в УІ він оприлюднив фрагменти з листів-відповідей на запити про О. Кандибу, з якими звертався до сучасників останнього під час написання дисертації.

Перші публікації про О. Кандибу з'явилися на сторінках УІ в 1969 (праця Я. Пастернака про О. Кандибу як археолога) та 1976 р. (спогад М. Андрусика про «Збірник» Українського наукового інституту в Америці) [1, с. 84–87]. До обох авторів, які співпрацювали з О. Кандибою на різних етапах його наукової діяльності, Л. Винар звернувся з проханням написати ці статті, які значною мірою мали мемуарний характер [7; 8]. У 1978 р. було опубліковано спогади М. Шляхтиченка. А найактивніше дослідження розгорнулися у 1983–1984 рр., у зв'язку із роковинами смерті О. Кандиби. Л. Винар знову звертався до колег з проханням підготувати дослідження окремих аспектів біографії та творчості О. Ольжича, бібліографію його творів та про нього, публікацію невідомих архівних матеріалів і сам активно включився у процес наукової праці.

Втім, частина дослідників вважала, що діяльність і творчість О. Кандиби (Ольжича) є цілком вченою. Навіть М. Антонович, який був особисто знайомий з О. Кандибою і добре знав його творчість та діяльність, не зрозумів спочатку задум Л. Винара присвятити у 1985 р. том УІ видатному поету, громадському діячеві та вченому. При обговоренні потреби видання досліджень і матеріалів, присвячених О. Ольжичу в УІ, М. Антонович, дещо вузько розуміючи межі дослідницького поля журналу, вважав, що якщо УІТ і має вивчати діяльність Ольжича – то лише наукову. У березні 1984 р. у відповідь на лист Л. Винара із запитаннями та пропозиціями він писав: «Я не дуже добре розумію, що Ви хочете з Ольжичем. Помістити його статтю недруковану – це має сенс [...], але писати в «У[країнському] і[сторик]у» про його суспільно-громадську і т.д. діяльність – це ж не наше діло. Ми можемо про нього писати як про археолога, про вченого, евентуально про літературознавця, а решту треба лишити іншим. Пані Лессер [співробітниця і подруга О. Кандиби. – А. А.] ще живе,

якщо не забуду, то подам на кінці її адресу, але все, що можна, вона вже передала чи то мені, чи Олегові Юніорові [йдеться про сина Ольжича. – А. А.], чи Олежці 33-ому, як його називав Мухин (Лашенкові). Фокс [інакше – Фюкс – керівник археологічної експедиції в Чехословаччині. – А. А.] помер уже давно, але може хто із знайомих його ще живе. Зрештою все, що можна було зібрати зі споминів уже зібрано. Кацетники сусіди Ольжича уже своє також сказали (стаття Стахова), так що тут щось нового сказати трудно. Моя сестра про вірші Ольжича теж уже писала (журнал «Сяйво» чи «Північне Сяйво»), видання Славутича в Едмонтоні. Про археологічну працю писав, правда дуже неповно, Пастернак в «У[країнському] і[сторіку]». Єдине, що можна було б додати до статті про Ольжича редакційну замітку, що друкується з приводу 40-річчя. Про його поезію написав декілька статей В. Державин, а тепер краще ніхто не напише» [3].

Але звернення мало позитивні наслідки. Колеги, до яких звернувся Л. Винар, відгукнулись. Так, у відповідь на лист з проханням про спогади та архівні матеріали про Ольжича, донька Дмитра Антоновича і сестра Марка Марина Антонович-Рудницька погодилася їх написати, а також повідомила про те, що має дві фотографії з Олегом [6]. Ці фотографії пізніше були передані для публікації М. Антоновичем. Надіслали матеріали й інші.

УІ за 1985 р. офіційно був присвячений власному 20-літтю, але сім рубрик журналу з п'ятнадцяти були присвячені Ольжичеві. Це стало початком систематичного наукового вивчення його життя і творчості на сторінках журналу УІТ. В першому «кандибознавчому» томі початково планувалося помістити дослідження Д. Штогриня про поетичну спадщину О. Ольжича (на основі його магістерського дослідження в Оттавському університеті) та В. Маруняка про О. Кандибу як публіциста [4]. Пізніше автори запропонували інші праці – Д. Штогрин – бібліографію О. Ольжича-поета, до якої було включено матеріали до відтворення біографії, твори та критично-літературні праці О. Кандиби, переклади його поезії, рецензії на поетичні твори, праці з характеристикою його творчості, загальні огляди життя та діяльності й навіть «літературно-критичні праці, в яких відчувається поетичну творчість О. Ольжича». Бібліографія супроводжувалася невеликою вступною статтею, де розкривалися псевдоніми та криптоніми поета, обумовлювалися принципи відбору бібліографічних позицій і відзначалося, що і ця бібліографія теж не є повною [47, с. 167–170]. В. Маруняк подав статтю про Культурну референтуру Проводу українських націоналістів та роль у її діяльності О. Кандиби [35].

Згадана стаття В. Маруняка увійшла до рубрики «Пам'яті д-ра Олега Кандиби-Ольжича», де після передмови з поясненням причин звернення до вивчення діяльності та творчості цієї різнобічної особистості авторства М. Антоновича, було вміщено також статті Я. Шумелди про причини загибелі О. Ольжича в концтаборі та Л. Винара про наукову діяльність О. Кандиби. Продовження статті було опубліковане під дещо зміненою назвою в наступному томі УІ за 1986 р.

У цьому ж томі 1985 р. було вміщено й спогади про О. Кандибу: обіцяні М. Антонович-Рудницькою, а також одержані від відомої української письменниці Докії Гуменної та дружини О. Кандиби Калини (Катерини) Лазор (мала на той час прізвище другого чоловіка, уроджена Білецька). З редакторським поясненням Л. Винара було передруковано й спогади згаданих М. Антоновичем «кацетників» – оунівців обох гілок, що перебували в таборі Саксенгаузен – Т. Лапичака та М. Стахіва. У редакційній нотатці до передруків редактор спирався на добре знання літератури, від енциклопедичних гасел до опублікованих мемуарів про смерть О. Кандиби авторства А. Мельника та Д. Андрієвського.

В УІ 1985 р. було вперше опубліковано кілька статей археолога: англомовну статтю «Trotskyite Snake and Soviet Monotheism» та українською мовою недруковану раніше статтю О. Кандиби «Техніка посудин на ніжці в пасковій кераміці». Манускрипт першої було одержано М. Антоновичем (який написав і ґрунтовну вступну статтю до публікації) за кілька років перед тим від Етель Лессер (Буассевен) – американського археолога, колеги й подруги О. Кандиби під час розкопок в Європі у 1930-х роках. Український повний оригінал тексту на цей час було втрачено і публікація здійснювалася на основі рукопису англійського тексту статті та українського машинопису з невеликими лакунами. Мовну редакцію статті здійснював В. Маруняк [5]. Друга стаття друкувалася із рукопису, написаного у 1935 р., вірогідно, одержаного від К. Лазор з дозволом публікації. Її супроводжувала невеличка редакційна замітка без згадки про її автора (припускаємо, що автором замітки міг бути Л. Винар або М. Антонович).

Тут також друкувалось листування О. Кандиби з відомим діячем ОУН Є. Онацьким (два блоки: листи до останнього були підготовлені (як і листівка, написана до Марини (Лялі) та Марка Антоновичів) М. Антоновичем, відповіді – Л. Винарем. До своєї частини публікації дослідник також написав «Впровадження», де подав короткі біографічні дані Є. Онацького й характеристику друкованих листів, та примітки, в яких з глибоким знанням справи пояснював контекст згаданих у листах подій та подав коротеньку біографічну інформацію про згаданих осіб. Без сумніву, стисла замітка «Від редакції», опублікована з листами до Л. Винара від О. Грицяя та М. Капустянського, також була написана редактором УІ. В ній було пояснено, яким чином було одержано й де раніше надруковано матеріали [39]. У тому ж 1985 р. було опубліковано початок однієї із найповніших праць Л. Винара про О. Кандибу: статтю «Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби» [21], аналіз якої зробимо нижче.

У тому ж 1985 р. було вирішено збирання матеріалів про діяльність і творчість Ольжича та його праць поставити на наукову основу – при УІТ з ініціативи Л. Винара було засновано Архів д-ра Олега Кандиби-Ольжича [46, с. 143–144] і Дорадчу комісію для цього Архіву [10]. Комісія мала опрацювати докладніший план організації архівного фонду. До її складу увійшли М. Антонович, Л. Винар, К. Лазор, Д. Штогрин. Планувалося створити пізніше Кураторію Архіву, яка мала б дорадчі функції, але це не було реалізоване, та й комісія не розгорнула активної праці. Неофіційним головним консультантом при підготовці матеріалів про О. Кандибу в УІ був М. Антонович, який особисто знав Ольжича та багатьох з його колег. На М. Антоновича як члена празького інтелектуального середовища особистість О. Кандиби мала значний вплив. Неодноразово Л. Винар звертався до старшого колеги із запитаннями, на які переважно одержував глибокі та змістовні відповіді [20, с. 97–112]. Того ж 1985 р. Дослідною Фундацією ім. Олега Ольжича в Америці було заплановане видання чотирьохтомної збірки творів О. Кандиби. Л. Винар, П. Стерчо та А. Жуковський намагалися допомогти у реалізації цього проекту [9; 19, с. 343–351].

У 1986 р. УІ продовжив публікувати матеріали кандибознавства. У першому піврічнику було завершено публікацію бібліографії, підготовленої Д. Штогриним, а також розміщено першу частину статті Л. Винара «Головний період наукової діяльності Олега Кандиби» [16, с. 37–54], яка була продовженням статті 1985 р.

Статті (по-суті, одна стаття, але надрукована під дещо різними назвами) Л. Винара, опубліковані в УІ у 1985 та 1986 роках, активно використовується в сучасних публікаціях про О. Кандибу, доволі часто – без посилань на автора, тому зупинимось детальніше на їх аналізі. За винятком підрозділу про власні пошуки джерел, структура першої (УІ, 1985) є традиційною для такого роду досліджень. Після «Впровадження» з доволі вдалою спробою періодизації наукової діяльності О. Кандиби та аналізу історіографії проблеми, який продемонстрував практичну відсутність (за винятком публікацій Д. Штогрини 1961 р. в журналі «Фенікс», М. Андрусяка та М. Шляхтиченка в УІ) наукових, а не публіцистичних досліджень з кандибознавства, стаття складається за хронологічно-тематичним принципом із підрозділів про університетські роки і початки наукової праці О. Кандиби (1924–1930), де було висвітлено період навчання в Карловому університеті в Празі та УВУ й перші вдалі спроби наукової та професійної праці, зроблено аналіз ранніх наукових творів, головним з яких Л. Винар вважав дисертацію, захищену О. Кандибою у двадцятитрьохрічному віці.

Стаття Л. Винара важлива з кількох точок зору. По-перше, в ній автор розкриває методику пошуку та опрацювання ним джерел кандибознавства. Наукове дослідження він поєднує з публікацією частини джерельних матеріалів, при чому не лише в якості додатків, а й через цитування в статті їх повного тексту, зокрема, перекладу з чеської (який було здійснено М. Антоновичем) короткої автобіографії О. Кандиби від 29.IV.1930 р. (автограф автобіографії було опубліковано як ілюстрацію) та рецензії на докторську дисертацію відомого чеського археолога А. Стоцького. Підкреслимо, що опублікована автобіографія вченого досі є єдиною знайденою. Пізніше цю автобіографію було передруковано в книжках і статтях про О. Кандибу-Ольжича, на жаль, без подання джерела передруку [37; 38].

По-друге, Л. Винар демонструє фахову майстерність у реконструкції біографії вченого, поєднуючи (після верифікації) фрагменти інформації з різних джерел. При цьому ця реконструкція, значною мірою базована на вперше введених до наукового обігу документальних джерелах або на верифікованих спогадах (частину яких він одержав при застосуванні методик усної історії (oral history)), якісно вписана в культурно-історичний контекст епохи та навколишнього соціуму. В ній він демонструє вміння встановити вплив різних осіб та інших факторів на формування наукових зацікавлень

молодого вченого. По-третє, автор бачить О. Кандибу-вченого не лише як археолога, а й як історика України, історика українського мистецтва, філософа історії, літературознавця, організатора науки, розкриваючи витoki українознавчих зацікавлень Олега Олександровича. По-суті, біографія О. Кандиби авторства Л. Винара стала вдалою спробою того жанру наукового дослідження, який сьогодні прийнято називати інтелектуальною біографією.

Стаття Л. Винара, опублікована в двох наступних піврічниках УІ (ч.1–2 та ч.3–4 за 1986 р.) мала стати і, по-суті, стала продовженням попередньої, хоч і під дещо іншою назвою, що уточнювала її зміст: «Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931–1940». В ній автор на основі різноманітних джерел (публікацій О. Кандиби в українських та чеських наукових виданнях, опублікованого звіту про використання стипендії празького Слов'янського інституту, інформаційних повідомлень наукових з'їздів, спогадів сучасників та ін.) цілісно відтворив та проаналізував внесок О. Кандиби в науку зазначеного періоду, що, крім того, дозволило зробити важливі узагальнення: запропоновано періодизацію субперіодів наукової діяльності, де критерієм (з розумінням автором його умовності) виступили переважаючі форми наукової праці, було зроблено справедливий висновок про високий науковий авторитет (в українських та міжнародних наукових середовищах) двадцятип'ятилітнього дослідника, який у відкритих наукових дискусіях аргументовано спростував тези маститих вчених, публікував праці у поважних чеських, українських та інших наукових виданнях, брав (на припущення Л. Винара – можливо, дистанційно) участь у Першому Міжнародному конгресі передісторичних і протоісторичних наук в Лондоні (Великобританія) в серпні 1932 р. [16; 17].

Л. Винар зацентрував увагу на співпраці О. Кандиби з американськими науковими установами, наголосивши на високій міжнародній науковій репутації вченого. Як уважний слідчий, він крок за кроком намагався встановити початки співпраці О. Кандиби з американськими дослідниками. Внаслідок проведеного дослідження він прийшов до висновку, що знайомство українського археолога з керівником американської експедиції В. Фюксом дуже правдоподібно могло відбутись у 1928–1929 рр. в Карловому університеті, де в цей час під керівництвом професорів Л. Нідерле та А. Стоцького працювали обидва, продовжитись – у 1930 р. в Державному Археологічному інституті Чехословаччини [16, с. 49]. Також автор не відкидав ймовірність рекомендації О. Кандиби як співробітника експедиції їх спільними професорами-археологами. Встановивши дати та зміст безпосередньої співпраці О. Кандиби з АШПД, Л. Винар аргументовано спростував низку помилкових тверджень попередників, зокрема, про доцентуру вченого в Гарвардському університеті, його поїздки до США у 1936 р. та ін.

Важливо, що проведений Л. Винарем аналіз документів дав йому можливість ствердити не лише про важливість роботи в експедиціях АШПД для поширення кола наукових контактів О. Кандиби з американськими науковими установами, в першу чергу з музеями при Гарвардському університеті Пібаді і Фогг, а й про зафіксований у звітах високий науковий авторитет О. Кандиби як фахівця міжнародного рівня з неолітичних культур Європи, попередні праці якого знали і згадували у звітах американці. Вони ж згадували й про вільне володіння О. Кандибою 9-ма європейськими мовами (італійська, французька, німецька, англійська та низка слов'янських), що дало Л. Винареві, на основі джерельного підтвердження, зробити висновок про цю перевагу українського вченого над американськими дослідниками [17, с. 35–36]. Документально (знову ж на основі вперше введених до наукового обігу архівних джерел) була підтверджена Л. Винарем співпраця археолога з музеями Гарвардського університету (зокрема, Фогг музеєм), з доволі значною на той час оплатою – 1000 крон щомісячно, що знову ж підтвердило цінність його як фахівця для американців. Л. Винар також згадав про позитивну оцінку американцями лекцій вченого в АШПД та першу публікацію О. Кандиби 1936 р. у поважному американському археологічному журналі, що видавався Археологічним інститутом в Америці «American Journal of Archaeology», що було черговим підтвердженням наукового авторитету молодого археолога.

Цікавою стаття Л. Винара є й для з'ясування його власної дослідницької методики. Зробивши, на основі мемуарних джерел (в умовах згаданої ним відсутності збережених документів), низку припущень щодо навчання О. Кандиби в УВУ в статті в УІ 1985 р., вчений не припинив пошуків, і в публікації 1986 р., посилаючись на матеріали, одержані з архіву К. Лазор, пише про прослухані О. Кандибою в УВУ низку курсів В. Щербаківського [17, с. 46–47]. Втім, проаналізувавши видану в 2011 р. в Мюнхені книгу, присвячену Українському вільному університетові, що містить інформацію про сту-

дентів та викладачів різних років, ми не знайшли інформації про О. Кандибу як про студента, лише про те, що у 1926–1931 рр. він працював асистентом [48, с. 277]. Тому зробимо власне припущення про те, що в УВУ О. Кандиба з 1925 по 1929 р. відвідував лише заняття проф. В. Щербаківського. Можливо, наступні дослідження з кандибознавства дозволять дати відповідь на це питання. Л. Винар ставить під сумнів і згадану деякими дослідниками належність О. Кандиби до наукової школи В. Щербаківського, що теж, на нашу думку, можуть підтвердити чи спростувати майбутні студії.

Опубліковані у 1985 та 1986 рр. дослідження Л. Винара про О. Кандибу як вченого, залишили поза увагою останній з визначених ним період наукової діяльності археолога, з висвітленням якого в науковій літературі також була пов'язана низка неточностей. Одним із нез'ясованих аспектів діяльності вченого були його можливі подорожі до США у 1938 р. та в попередні роки, які хронологічно мали відноситись до другого з визначених дослідником періодів.

Про актуальність проведення додаткових досліджень цього періоду діяльності О. Кандиби свідчить опублікована з нагоди 50-тих роковин смерті Ольжича стаття про наукову діяльність вченого відомого американського історика, багаторічного редактора поважного американського українознавчого видання Українського наукового інституту Гарвардського університету «Harvard Ukrainian Studies» А. Сороковського. В ній автор згадав про наявність опублікованих тверджень щодо перебування археолога в 1933–1935 рр. в США, про зберігання в архіві М. Бажанського в Українському науковому інституті Гарвардського університету газетних вирізок із повідомленнями про викладання О. Кандиби в Гарварді у 1936 та 1937 рр., про подібні згадки в біографіях вченого в «Енциклопедії українознавства» (1966 р.) та «Encyclopedia of Ukraine» (1993). Втім, сам А. Сороковський не був прихильником цих думок, стверджуючи, що ним самим в архівах Гарвардського університету не було виявлено слідів присутності в ньому О. Кандиби, про що свідчить і опублікований раніше лист гарвардського археолога Р. Еріха до Л. Винара [44, с. 220–221].

Але тема таки вимагала дослідження, яке стало можливим лише після опрацювання важливих архівних матеріалів. Не припиняючи пошуки, у 2003 р. Л. Винар знайшов нові джерела в архіві Центру дослідження імміграційної історії Міннесотського університету (University of Minnesota. The Immigration History Research Center. The Ukrainian Collection). Вони зберігались в Українській колекції: у фондах (архівах) відомого діяча однієї з організацій ОУН – Організації Державного Відродження України – професора Міннесотського університету Олександра Грановського (літературний псевдонім – Неприцький) та відомого діяча ОУН Євгена Онацького. На основі них було опубліковано статтю про Український науковий інститут в Америці, в якій було розкрито процес творення установи й роль у ньому О. Кандиби. Авторами було аргументовано висновок, що О. Кандиба не викладав у Гарвардському університеті, бо на це відсутні документальні підтвердження. Поїздка вченого до США була пов'язана в першу чергу з його суспільно-політичною діяльністю [25, с. 95].

Втім, Л. Винара цікавила не лише наукова, а й політична діяльність О. Кандиби та «білі плями» його біографії. Тому наступний етап життєпису (1940–1944 рр.) дослідником розкритий з точки зору висвітлення діяльності О. Ольжича на посту заступника голови ПУН та керівника націоналістичного підпілля мельниківської ОУН на території окупованої України. Перше дослідження на цю тему було пов'язане із підготовкою до публікації та оприлюднення листів до Л. Винара військового історика та суспільно-політичного діяча Лева Шанковського [18], уточненні – шляхом інтерв'ювання діячів ОУН Я. Гайваса, М. Прокопа, М. Ільницького, Я. Шумелди та ін.

До проблеми встановлення окремих фактів біографії Ольжича у 1940–1944 рр. дослідник повернувся у 2006 р. [24]. Вченого на той час цікавила низка нез'ясованих питань щодо останніх років життя О. Кандиби й відповіді на них він шукав у листах співробітників вченого, що було пов'язане із тогочасною відсутністю доступних архівних матеріалів (існування яких в українських чи російських архівах припускав автор). Одне із питань – доля останньої книги за редакцією О. Ольжича, збірника документів «Революція рве кайдани» та можливий зв'язок між цим виданням та арештом керівника підпілля. Інші були пов'язані із постановом Української Національної Ради в Києві та з'ясуванням ставлення до неї націоналістичних організацій, взаємовідносин двох гілок ОУН, взаємовідносини та ставлення О. Ольжича до тодішнього ОУН СД (самостійників-державників) і Української головної визвольної ради, а також діяльності О. Кандиби в Кракові у 1939–1940 рр.

Опублікований внаслідок здійсненого дослідження текст є доволі своєрідним за формою, що не відповідає традиційному формату наукової статті. Це були, по-суті, розміркування «вголос» автора, які базувались на листах-відповідях (своєрідних інтерв'ю) на поставлені колегам О. Кандиби запи-

тання, із включенням частини листів як цілком, так і фрагментарно до тексту. Такий підхід, застосування якого було пов'язане з відсутністю доступних документальних джерел і суб'єктивністю використаних матеріалів, дав можливість на основі зіставлення інформації зробити висновки та уточнити дати і події, але й змусив поставити в публікації нові запитання, що ще потребували відповідей.

Однією з останніх публікацій Л. Винара з кандибознавства, яка за змістом є своєрідним підсумком досліджень у цьому напрямі, на сторінках УІ стала стаття, опублікована в тому за 2007–2008 роки. Проаналізувавши підсумки року 100-річчя від народження О. Кандиби, вчений запропонував проекти, реалізація яких сприятиме розвитку кандибознавства в майбутньому. Серед них – створення каталогу архівних фондів, анотованої і ретроспективної бібліографії праць О. Кандиби та про нього, заснування музею родини Кандиб, заснування серійного видання «Олег Кандиба-Ольжич: дослідження і матеріали», організація щорічних конференцій з кандибознавства тощо [23, с. 64]. В цій статті також було уточнено періодизацію життя та діяльності О. Кандиби [23, с. 66], подано хронологію частини подій його життя [23, с. 66–69], визначено наукові проблеми, що залишились дискусійними й потребують додаткового вивчення.

Отже, роль Л. Винара у дослідженні життя та діяльності О. Кандиби, безсумнівно, велика. Вона визначається організацією кандибознавства як напряму наукових досліджень на сторінках УІ, збиранням та введенням до наукового обігу джерельної бази досліджень, археографічною роботою, збиранням та фактичним стимулюванням до написання спогадів сучасників О. Ольжича тощо. Серед опублікованих, крім вищезгаданих, заслуговують на увагу спогади подруги дитинства та юнацьких років Ольжича чеського археолога Людмили Красковської, дружини Костя Мельника Лесі Мельник [36], дружини Ольжича К. Лазор [32], діяча ОУН Я. Гайваса [27], друга Ольжича М. Антоновича [2] та ін. Значна частина спогадів була опублікована в УІ за 2007–2008 рр. з нагоди столітнього ювілею.

Ученим було знайдено і опубліковано багато унікальних архівних матеріалів кандибіани. Серед них – офіційні документи, єдина автобіографія та інші, в тому числі й документальні, джерела. Вперше на сторінках УІ було опубліковано й переклад з чеської (виконаний Марією Лібушею Неврлі) докторської дисертації О. Кандиби про галицьку мальовану неолітичну кераміку, захищену у Карловому університеті в Празі: «Галицька мальована неолітична кераміка» (т. XXXVI, ч. 2–4, 1999; т. XXXVIII, ч. 1–4, 2001; т. XL, ч. 1–5, 2003), а також згадану вище рецензію на цю дисертацію авторства відомого чеського вченого А. Стоцького. Головний редактор також опублікував значний масив листування О. Кандиби з сучасниками, а також низку листів співробітників О. Ольжича з біографічною інформацією, одержаних у відповідь на власні запити. На маргінесі зауважимо, що, звертаючись до сучасників з проханням написати спогади, обговорюючи в листуванні якісь аспекти діяльності О. Кандиби чи можливе місцезнаходження джерел, Л. Винар завжди намагався врахувати поради і ніколи не забував подякувати за надання цінної інформації не лише в листах, а й на сторінках видання.

Погоджуємось з думкою С. Рижова, що Л. Винар, узагальнивши на сторінках УІ дослідження по статі О. Кандиби, став автором найповнішої на той час наукової біографії О. Кандиби-Ольжича, яка, як згадувалось вище, до сьогодні є основою для багатьох сучасних досліджень [43, с. 6, 8]. Праця базувалася на солідній джерельній базі, більша частина якої була ним віднайдена і вперше запроваджена до наукового обігу.

Л. Винар першим написав про студентські роки О. Кандиби, початки його наукової діяльності, працю по організації Українського наукового інституту в Америці. На основі унікальних, вперше запроваджених до наукового обігу джерел, Л. Винар підготував хронологію життя та діяльності археолога, подав періодизацію біографії, реконструював т.зв. «американський» (пов'язаний із роботою в археологічній експедиції АШПД) період життя дослідника. В своїх працях вчений зробив низку наукових відкриттів: уточнив час перебування О. Кандиби в США, складові його співпраці з американськими науковими установами. При цьому він заперечив висновок попередників про перебування О. Кандиби в США до 1938 р., довівши, що вчений саме тоді вперше відвідав Америку, у зв'язку зі створенням УНІ. Уточнюючи біографію, Л. Винар також звернувся до діяльності під час Другої світової війни, уточнивши події останнього періоду життя О. Кандиби. Крім того, він озвучив низку дискусійних питань, що потребували уточнення чи вивчення на основі репрезентативної та вірогідної джерельної бази. Можна стверджувати, що завдяки організаторській ролі Л. Винара, журнал УІТ «Український історик», головним незмінним редактором якого він був багато років і на сторінках якого від 1969 до 2007 рр. появилось близько сорока публікацій кандибознавчих матеріалів, а кілька

томів журналу було повністю або частково (окремими рубриками) присвячено О. Кандибі, став головним форумом кандибознавства в українському закордонні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антонович М. Д-р Олег Кандиба і «Український історик». *Український історик*. Т.XLI–XLII. 2004–2005. Ч.3–4 (163–164)/1(165). С. 84–87.
2. Антонович М. О. Ольжич – якого не знаємо. *Український історик*. Т.XLIV–XLV. 2007–2008. Ч.3–4 (175–176)/1–2(177–178). С. 81–84.
3. Архів УІТ в м. Кент (архів Л. Винара). Ф. «Листування». Спр. «М. Антонович». Лист М. Антоновича до Л. Винара від 31 березня 1984 р.
4. Архів УІТ в м. Кент (архів Л. Винара). Ф. «Листування». Спр. «М. Антонович». Лист М. Антоновича до Л. Винара від 24 жовтня 1984 р.
5. Архів УІТ в м. Кент (архів Л. Винара). Ф. «Листування». Спр. «М. Антонович». Лист М. Антоновича до Л. Винара від 2 жовтня 1984 р.
6. Архів УІТ в м. Кент (архів Л. Винара). Ф. «Листування». Спр. «Марина Антонович». Лист М. Антонович до Л. Винара від 10 листопада 1984 р.
7. Архів УІТ в м. Кент (архів Л. Винара). Ф. «Листування». Спр. «М. Андрусак». Лист М. Андрусяка до Л. Винара від 25 лютого 1975 р.;
8. Архів УІТ в м. Кент (архів Я. Пастернака). Ф. «Листування». Спр. «Л. Винар». Лист Л. Винара до Я. Пастернака від 14 лютого 1968 р.
9. Архів УІТ в м. Кент. Ф. «О. Кандиба-Ольжич». Спр. «Дорадча комісія». Записка для пам'яті з наради від 8 червня 1985 р.
10. Архів УІТ в м. Кент. Ф. «О. Кандиба-Ольжич». Спр. «Дорадча комісія». Звернення «До вельмишановних членів Дорадчої Комісії для Архіву д-ра О. Кандиби-Ольжича».
11. Архів УІТ в м. Кент. Ф. Богдана Винара. Спр. «Зарево». «Українське Студентське Товариство «Січ» в Мюнхені. Запрошення».
12. Атаманенко А. Дослідник життя Олега Кандиби-Ольжича. *Винар Л. Олег Кандиба Ольжич: дослідження та джерела*. Ред. Алла Атаманенко. Острог, 2008. С.13–33.
13. Атаманенко А. Любомир Роман Винар як редактор «Українського Історика». *Український історик*. Т.XL. 2003. Ч.1–5. С. 17–38;
14. Баран О. Любомир Винар (3 нагоди 65-ліття). *Український історик*. Т.XXXIV. 1997. Ч.1-4. С. 11–32;
15. Винар Л. Від автора. *Олег Кандиба Ольжич: дослідження та джерела*. Ред. А. Атаманенко. Острог, 2008. 386 с.
16. Винар Л. Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931–1940. *Український історик*. Т.XXIII. 1986. Ч.1–2 (89–90). С. 37–54.
17. Винар Л. Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931–1940. *VI*. Т.XXIII. 1986. Ч.3–4 (91–92). С.33–43.
18. Винар Л. Діяльність Олега Кандиби-Кардаша в Другій світовій війні (Замітки до листів Лева Шанковського). *Український історик*. Т.XLI–XLII. 2004–2005. Ч.3–4 (163–164)/1(165). С.149–161.
19. Винар Л. До історії видання творів О. Ольжича (коментар до листа М. Антоновича). *Олег Кандиба-Ольжич: Дослідження та джерела*. Ред. А. Атаманенко. Нью-Йорк; Острог; Львів, 2008. С. 343–351.
20. Винар Л. Листування М. Антоновича про Ольжича. *Український історик*. Т.XLIV–XLV. 2007–2008. Ч.3–4 (175–176)/1–2 (177–178). С. 97–112.
21. Винар Л. Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби. *Український історик*. Т. XXII. 1985. Ч.1–4 (85–88). С.49–74.
22. Винар Л. *Олег Кандиба Ольжич: дослідження та джерела*. Ред. А. Атаманенко. Острог, 2008. 386 с.
23. Винар Л. Олег Кандиба: унікальна постать в історії України. *Український історик*. Т.XLIV–XLV. 2007–2008. Ч.3–4 (175–176)/1–2(177–178). С.62–71.
24. Винар Л. Революційна і політична діяльність О. Кандиби-Ольжича під час Другої світової війни. *Український історик*. Т. XLIII. 2006. Ч.1–3 (169–171). С. 99–127.
25. Винар Л., Атаманенко А. Олег Кандиба і Український науковий інститут в Америці: 1937–1939. *Український історик*. Т.XLI–XLII. 2004–2005. Ч.3–4 (163–164)/1(165). С. 88–147.
26. Відейко М.Ю., Кот С.І. *Наукова спадщина Олега Ольжича*. Київ, 2008. 239 с.
27. Гайвас Я. Про Олега Кандибу та Українську Національну Раду. *Український історик*. Т.XLIV–XLV. 2007–2008. Ч.3–4 (175–176)/1–2(177–178). С. 85–93.
28. Добржанський О. Будівничий «Українського Історика». *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. Вип. 323–324. Чернівці, 2006. Вип. 323–324. С. 13–16.
29. Жуковський А., Атаманенко А. Любомир Винар: життя і діяльність (3 нагоди 75-ліття історика). *Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948–2007)* / Упор. Н. Кошик, Л. Кужель; Відп. ред.: М. Романюк, А. Атаманенко. Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. С. 19–46.
30. Костюк Л. О. Кандиба-Ольжич у світовій археологічній науці. *Україна–Європа–Світ*. Вип. 1: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль, 2008. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Kostiuk_Lesia/O_Kandyba-Olzhych_u_svitovii_arheolohichnii_nautsi.pdf (дата звернення 27.11.2017).
31. Кучерук О. Вступ. *О. Ольжич. In memoriam: Спогади, статті*. Упорядник О. Кучерук. Київ, 2008. С. 5-6.

32. Лазор-Кандиба К. Ольжич, яким я його знала. *Український історик*. Т. XLIV–XLV. 2007–2008. Ч.3–4 (175–176)/1–2(177–178). С. 72–80.
33. Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948–2007) / Упор. Н. Кошик, Л. Кужель; Відп. ред.: М. Романюк, А. Атаманенко. Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. 575 с.; іл.
34. Любомир Р. Винар: історик, педагог, бібліограф. Ред. О. Домбровський. Мюнхен, Нью-Йорк, Торонто, 1982. 71 с.;
35. Маруняк В. Культурна референтура ПУН в роках 1937–1942. *Український історик*. Т. XXII. 1985. Ч.1–4 (85–88). С.75–80.
36. Мельник Л. Ольжич у Львові. *Український історик*. Т. XLII. 2005. Ч.2–4 (166–168). С. 218–228.
37. Ольжич О. *Незнайомому воякові*. Упоряд. Леонід Череватенко. Київ, 1999. 432 с.
38. Ольжич О. *Цитаделя Духа*. Впорядкування М. Неврлого. Братислава, 2001. 239 с.
39. Остап Грицай і Микола Капустянський про Ольжича [Від редакції]. *Український історик*. 1985. Ч.1–4 (85–88). С.163–164.
40. Павлів Д. Археолог О. Кандиба. *Універсум*. 1994. № 7–8. С. 23–27;
41. Павлів Д. Археолог О. Кандиба-Ольжич. *Волино-Подільські археологічні студії: Пам'яті О. Кандиби*. Луцьк, 2000. Вип. 2. С. 20–25.
42. Павлів Д. Перша муза Олега Кандиби. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2007. Вип. 11. С. 11–24.
43. Рижов С. О. Кандиба (Ольжич) – славетний український археолог. *Ольжич О. Археологія*. Київ, 2007. С. 5–21.
44. Сороковський А. Ольжич як науковець. *Український історик*. Т. XXXI. 1994. Ч.1–4 (120–123). С. 218–223.
45. Хеленюк А. Постаті українських істориків в творчості Л. Винара. *Наукові записки. Серія «Історичні науки»*. Острог, 2007. Вип. 9. С. 145–160.
46. Хроніка. Основано Архів д-ра Олега Кандиби-Ольжича. *Український історик*. Т. XXIII. 1986. Ч.1–2 (89–90). С.143–144.
47. Штогрин Д. Олег Кандиба-Ольжич. Вступ. *Український історик*. Т. XXII. 1985. Ч.1–4 (85–88). С.167–170.
48. Universitas Libera Ukrainensis. 1921–2011. Мюнхен, 2011. 828 с.